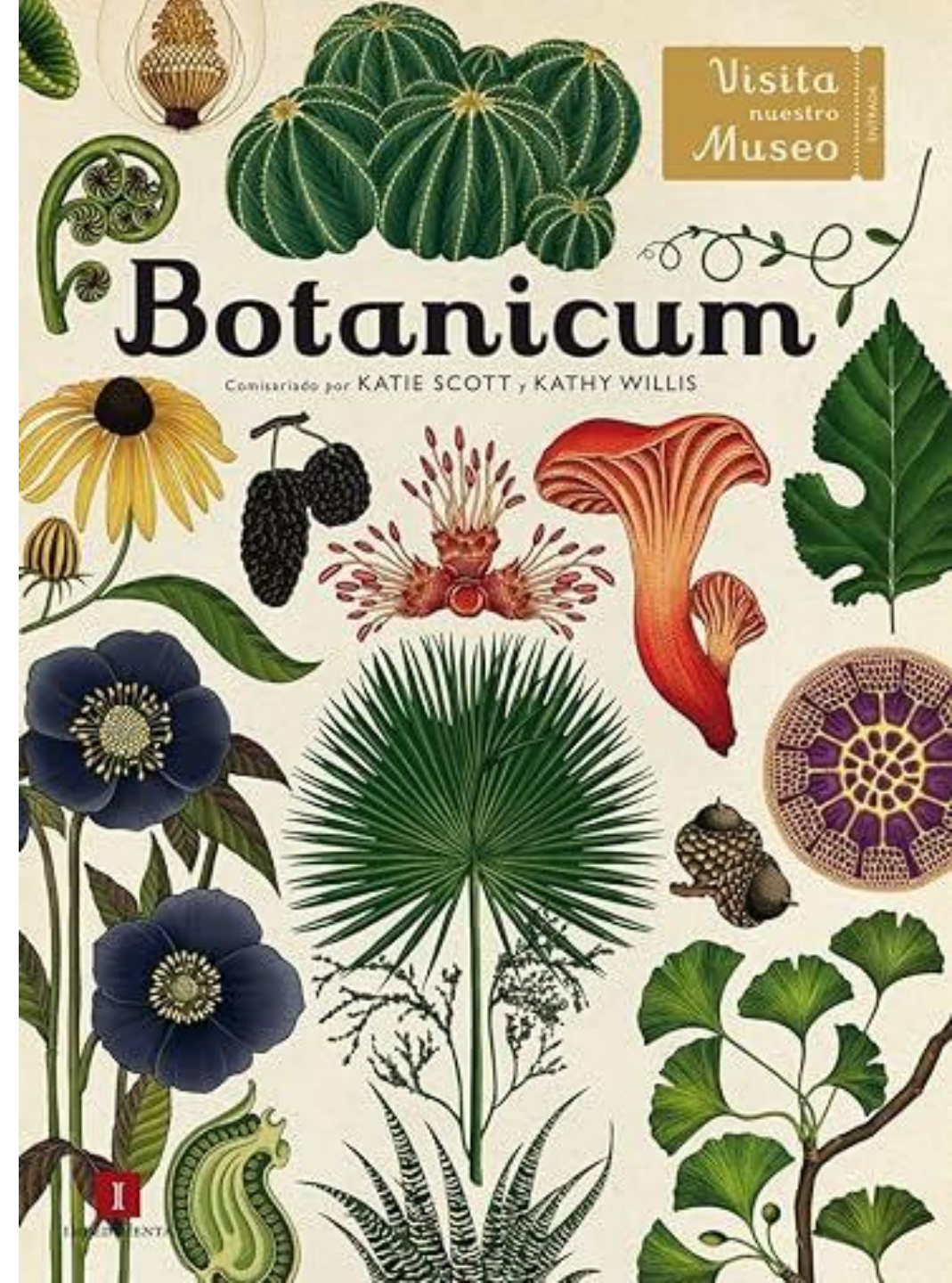

CARACTERÍSTICAS E POTENCIALIDADES DO LIBRO ILUSTRADO DE NON FICCIÓN

Montse Pena Presas

Universidade de Santiago

(montserrat.pena@usc.es , @penapresas)

Cal é a idea desta sesión?

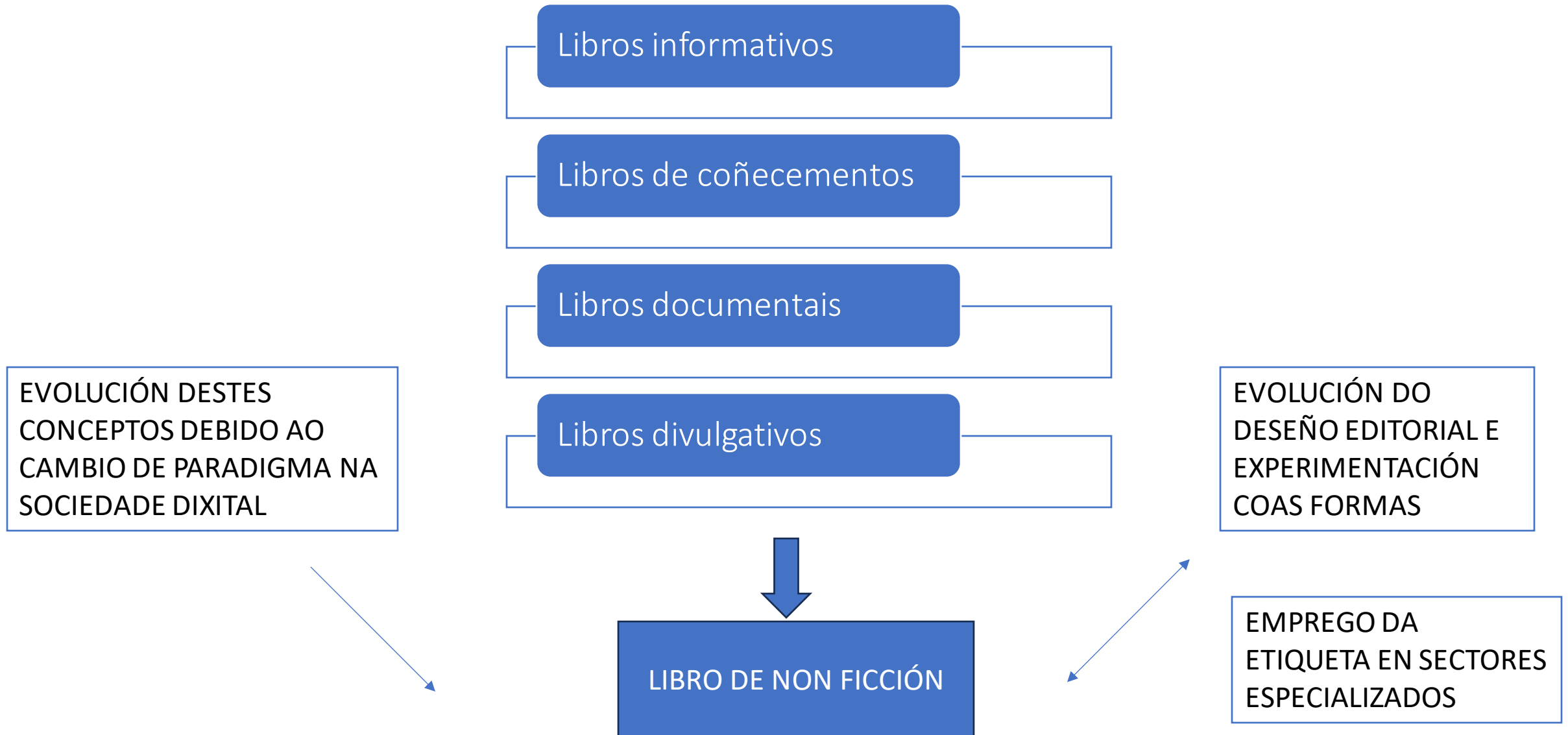
Introdución ao
concepto dos libros de
non ficción

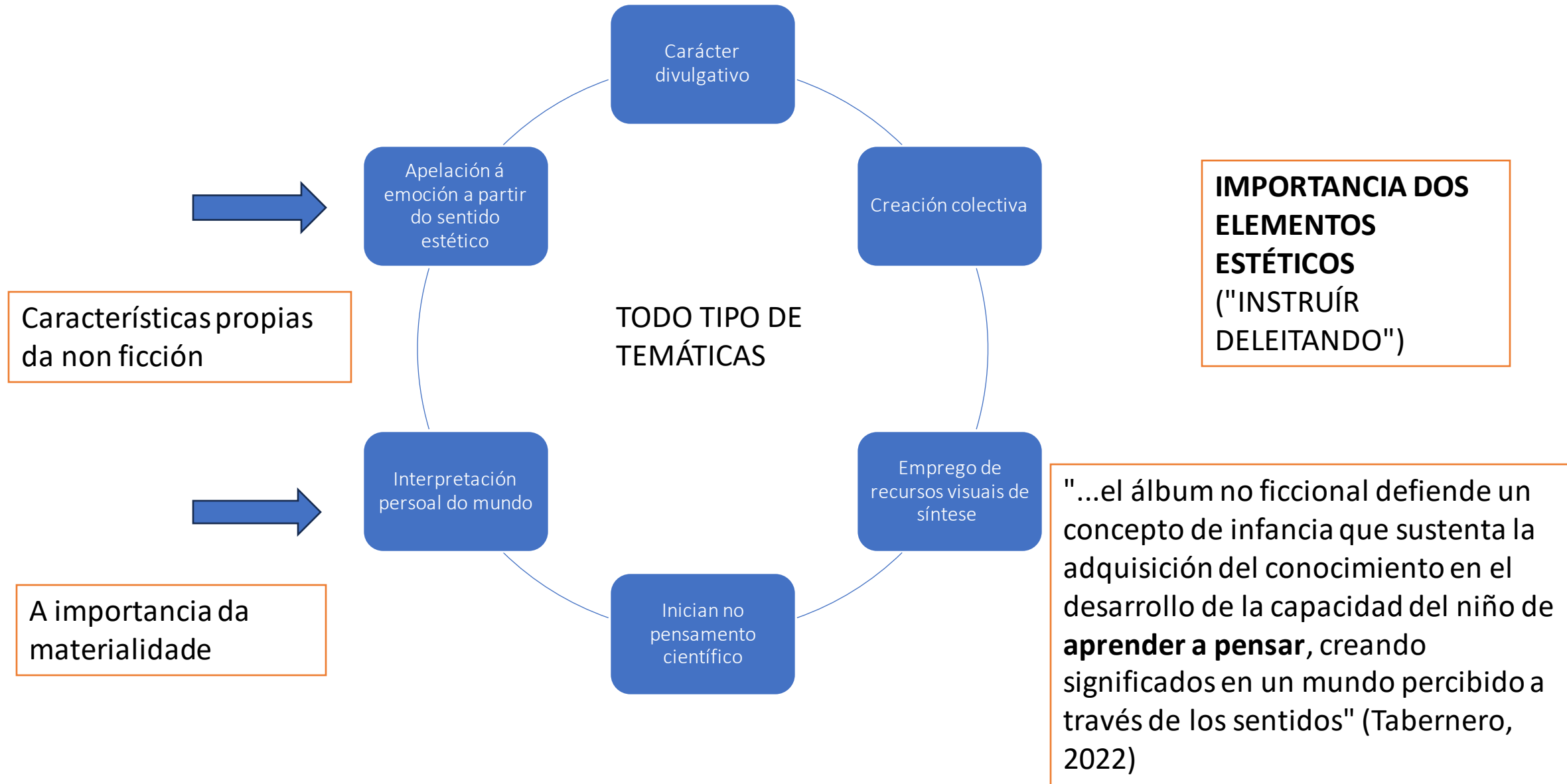
Actividade grupal de
práctica de análise
destas obras

Que entendemos por libros de non ficción?

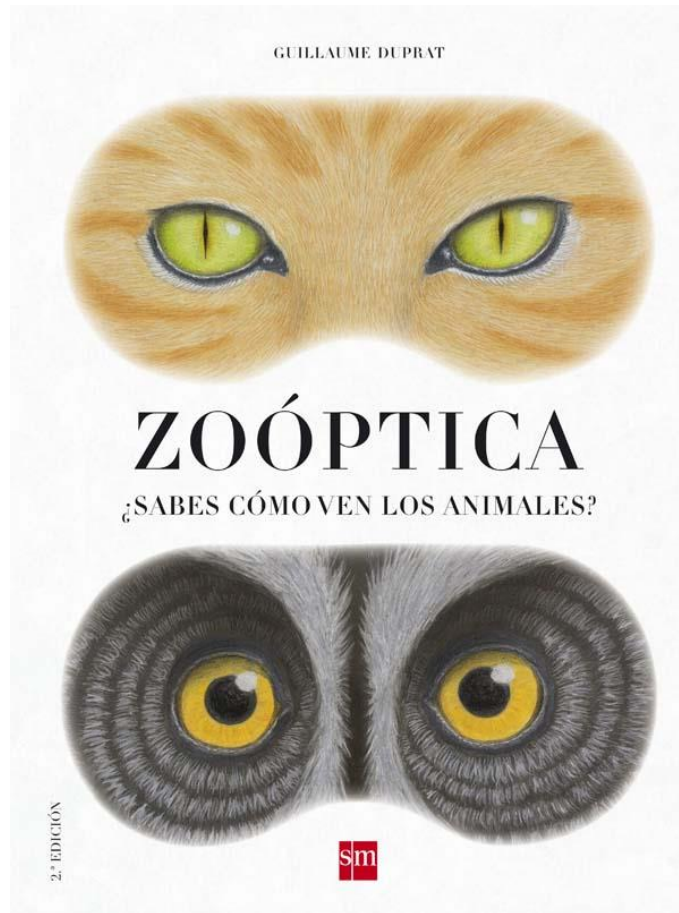

Cales son as súas principais características?

Tres características fundamentales: materialidade, apelación á emoción e hibridación

**MATERIALIDADE
CHAMATIVA**

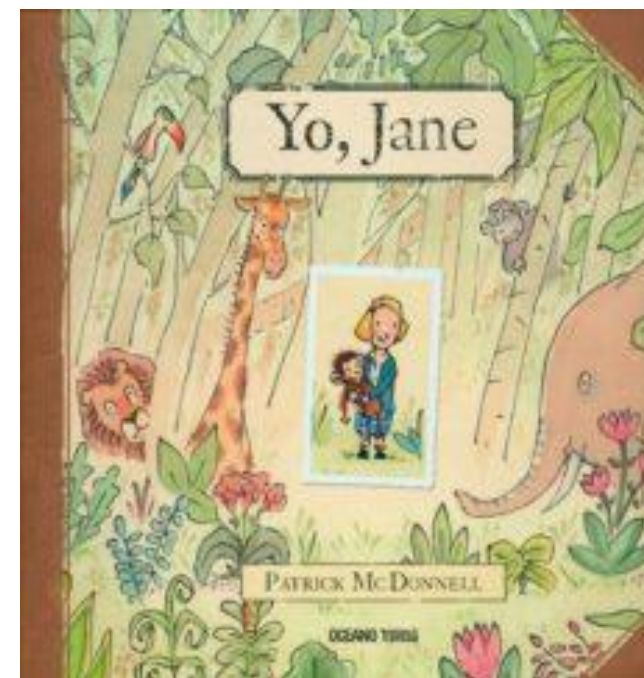
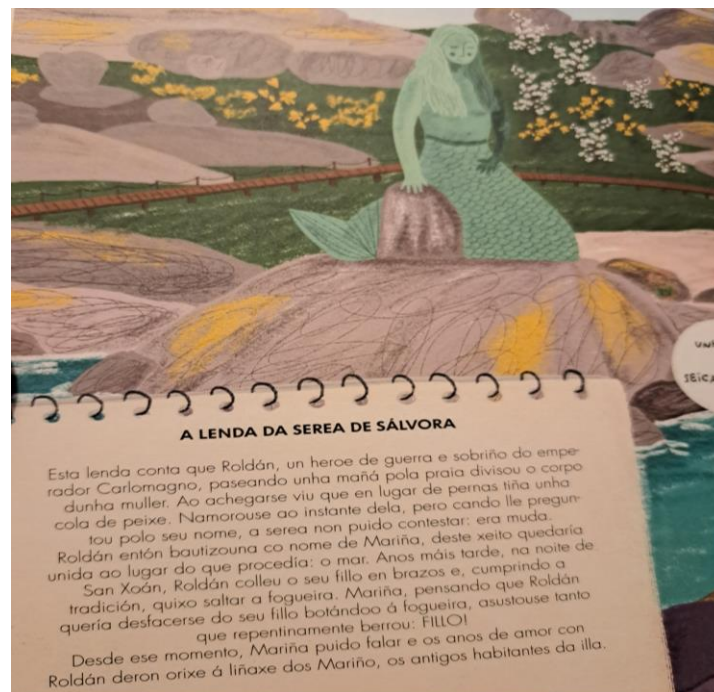
A precisión deixa paso a un discurso no que o lector interacciona co texto, tamén emocionalmente, e decide.
**REFLEXIONAR É MÁIS
IMPORTANTE QUE COÑECER**

**APELACIÓN Á
EMOCIÓN**

Tres características fundamentais: materialidade, apelación á emoción e hibridación

- Cada vez hai máis libros de non ficción que introducen recursos propios da ficción no seu desenvolvemento, xustamente por esa apelación á cuestión "emocional"

DIFERENTES NIVEIS DA EVIDENCIA DE FICCIONALIZACIÓN

Máis hibridación: os libros de ficción que empregan recursos da non ficción

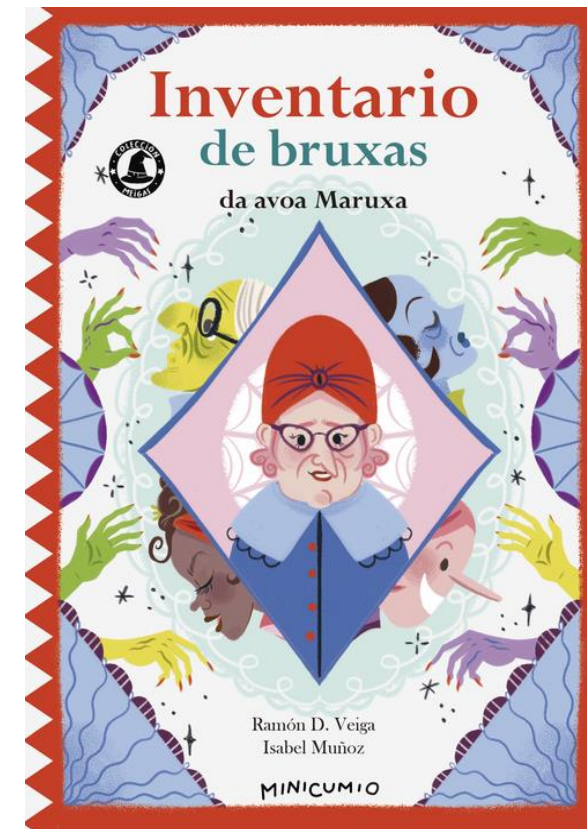
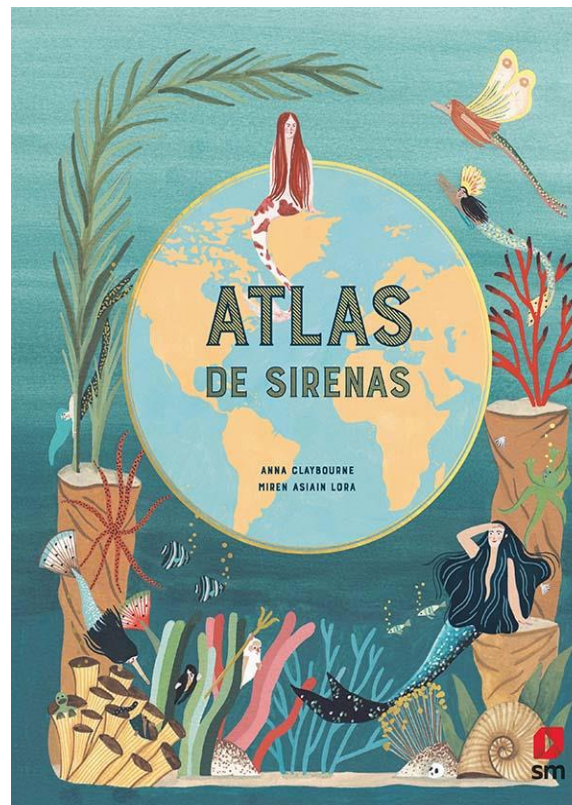
Pensados para atraer a un lectorado que coñece as formas da non ficción

Variabilidade nas apostas textuais

Froito da evolución editorial

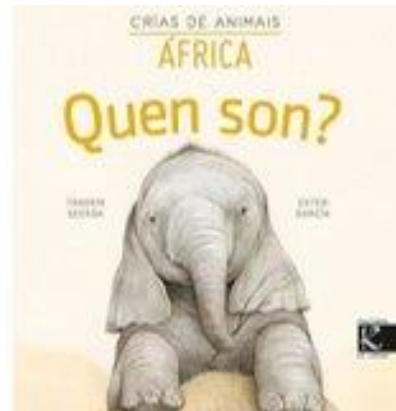
FRONTEIRAS ENTRE FICCIÓN E NON FICCIÓN CADA VEZ MÁIS DESDEBUXADAS

CONTINUUM ENTRE A LECTURA EFERENTE E A ESTÉTICA

Algunhas temáticas relevantes dos libros de non ficción sobre ciencias

Coñecemento da contorna e dos ciclos da natureza dende diferentes perspectivas

Mundo animal, en todas as súas formas, incluíndo hábitats

Monografías sobre o universo, tamén dende perspectivas filosóficas

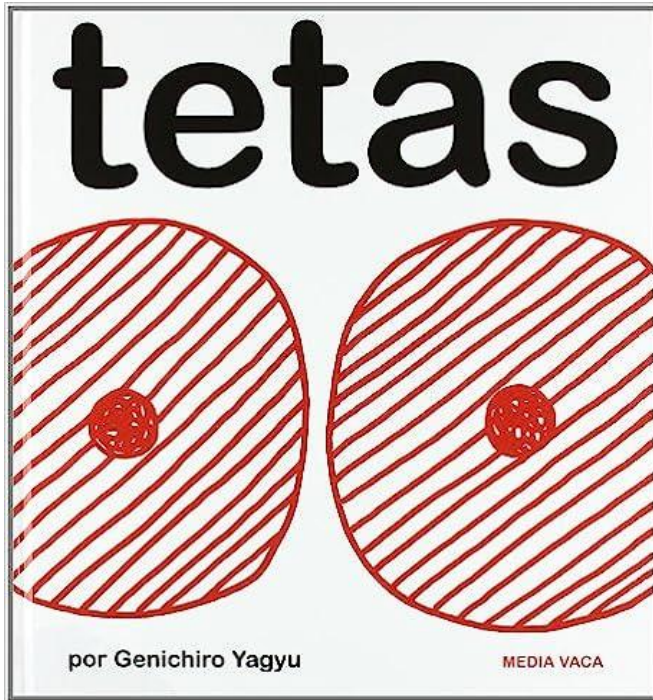
Desenvolvemento da conciencia ecocrítica

Biografías de científicas

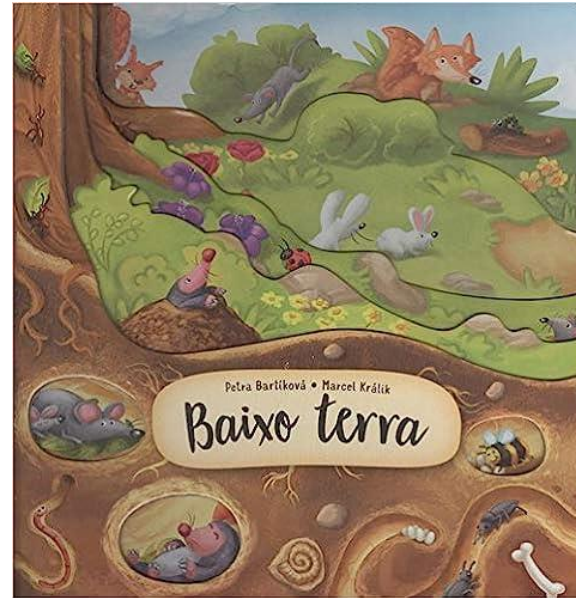
Algunhas temáticas relevantes dos libros de non ficción sobre ciencias

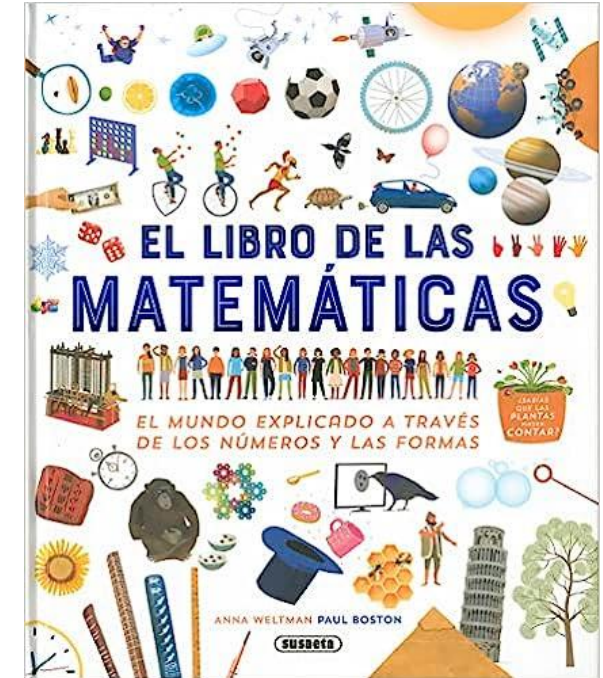
Monografías sobre o corpo humano

Miscelánea de preguntas de contido científico

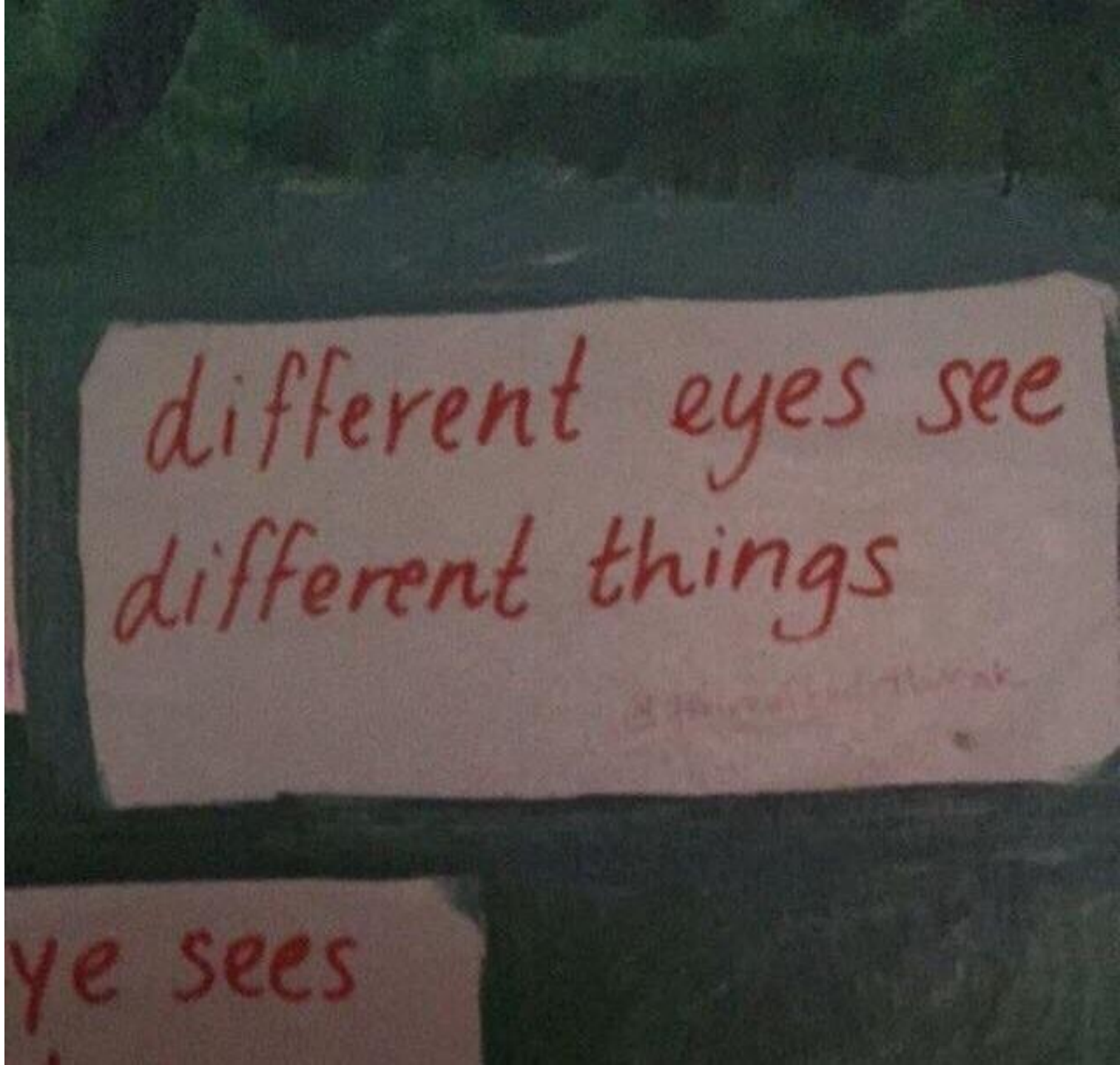

Coñecemento dos diferentes ecosistemas, a diferentes niveis

E non podemos esquecer que hai outras cuestións que non son tan habituais

Que criterios
empregariades
vós para
seleccionar
libros de non
ficción?

different eyes see
different things

ye sees

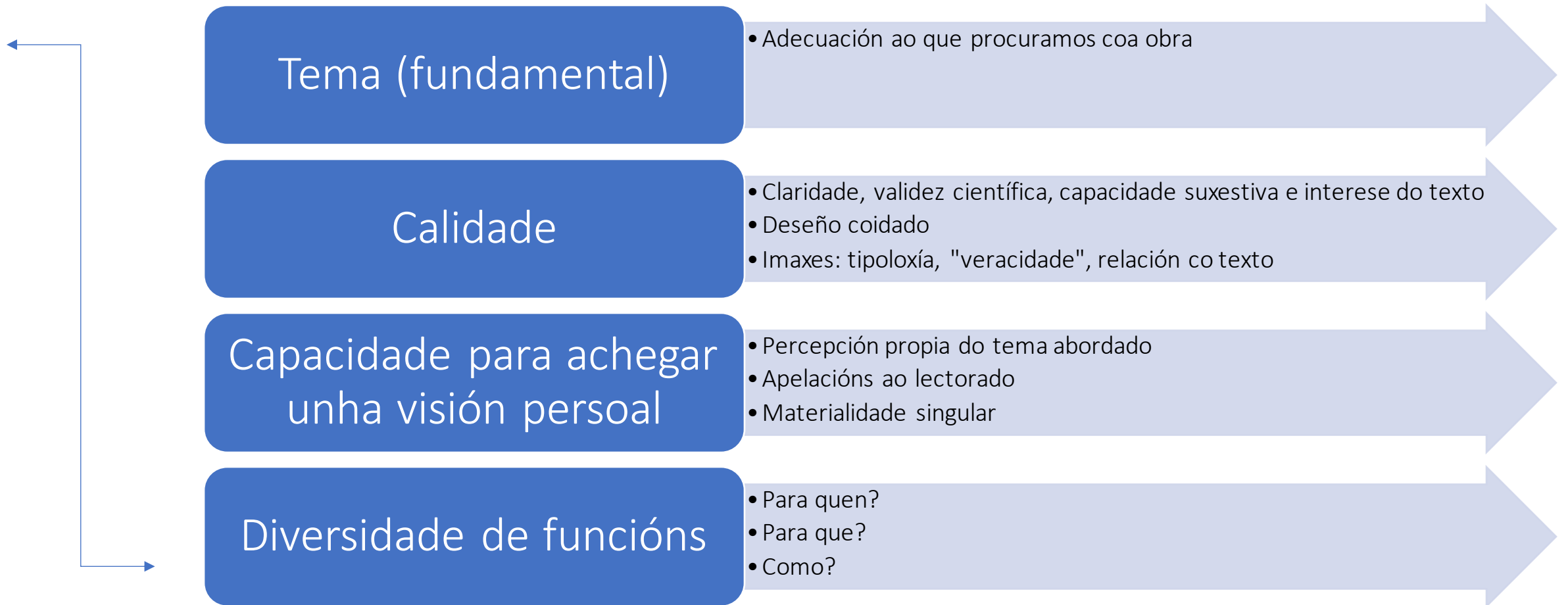

As respostas dos nosos estudantes a esta pregunta...

- Os criterios máis mencionados están relacionados co **contidos > deseño > ilustracións > texto**. Destaca a importancia que lle dan ao deseño en comparación coas obras de ficción.
- As mestras e mestres en formación non parecen saber como ten que ser o texto dun libro informativo de ciencias. Ás **ilustracións** pídenselles que sexan, sobre todo, **reiterativas**.
- Pese a que lle dan importancia aos contidos, só 6 dos 22 grupos mencionan a importancia de que a información sexa **fiable a nivel científico**. (Pena e Blanco, 2022)

Crterios de seleccin de libros de non ficcin (unha tentativa)

Por que ler non ficción?

Por que usar a non ficción nas aulas?

- O novo contexto sociocultural xurdido da sociedade dixital: modificación nos modos de lectura.
- Curiosidade como complemento indispensable de moitos destes libros: a idea da "lectora curiosa".
- A escola adoita formar para o "lector literario" (dende a El ata Bacharelato), mais non tanto para o "lector curioso", o da non ficción.
- "Libros de non ficción como elemento fundamental no acceso á información, dende a formación de lectores críticos e competentes". (Casany, 2003)
- Algúns autores consideran a non ficción un apoio para a permantente crise da lectura.
- Estudos recentes (Trigo-Ibáñez, Sánchez-Arjona e Sáiz-Pantoja, 2023) demostran que docentes apelan a unha maior motivación e curiosidade do alumnado que usa LNF ao que usa libro de texto.

Algunhas claves (textuais) se queremos valorar o texto dun libro de non ficción

Adaptación de Romero,
Trigo, Heredia e Romero,
2022

ANÁLISE TEXTUAL DAS OBRAS DE NON FICCIÓN	
Público primario ao que se dirixe	Prelectorado, lectorado en formación, lectorado autónomo, lectorado adolescente
Concepto de información	-Enfoque obxectivo (desenvolvemento de conceptos) -Enfoque subxectivo (achega unha visión persoal sobre certos conceptos)
Nivel léxico	Científico (moi técnico e especializado)/Literario (recursos e figuras retóricas)/ Divulgativo
Estrutura da obra	-Lineal -Por capítulos ou seccións temáticas -Paralela (se se alternan varias historias a un tempo) -Experimental (se se integran, na mesma obra, varios tipos de estrutura)
Tipoloxía textual	-Descritiva -Instrutiva -Expositiva -Argumentativa -Narrativa -Lírica -Dramática
A voz do texto	-Preséntase unha voz científica -Preséntase unha voz divulgativa -Preséntase unha voz que apela ao lectorado -Outras (especificar)
O enfoque da información	-Suxírese completar con fontes diferentes a partir do exposto -Suxírese realizar determinadas actividades e experimentos coa obra -Preséntase unha bibliografía específica para os diferentes apartados
Interartisticidade	-Establécense relacións co cine -Establécense relacións coa música -Establécense relacións coa pintura -Establécense relacións coa literatura -Outras

Obxectivos e actividades con este tipo de obras

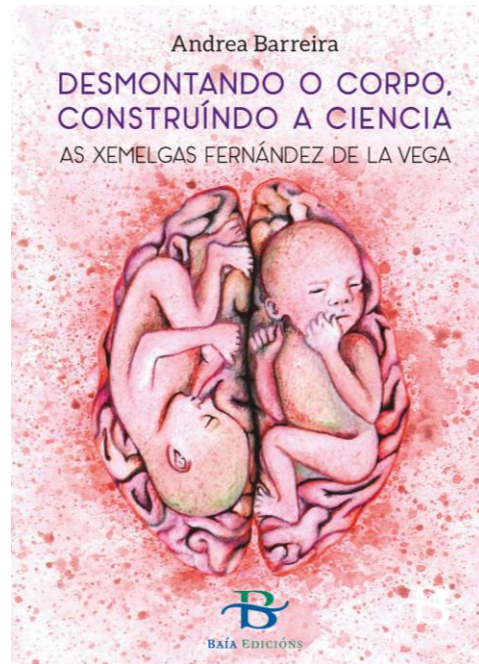
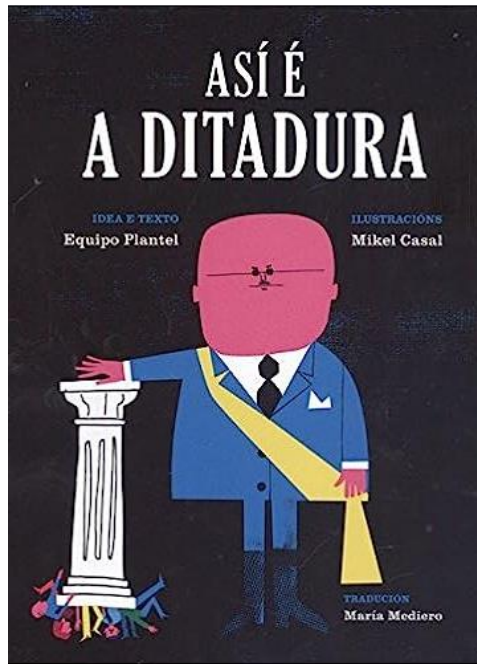
Obxectivos	Actividades
-Iniciar e profundizar en temas e proxectos determinados	-Suscitar o interese pola obra a partir do seu título, da súa materialidade ou da súa temática. Amosalo como un "agasallo"
-Buscar información específica	-Propoñer retos ou pequenas probas a grupos, niniwebquest -Actividades que empreguen un tipo de lectura "scan".
-Favorecer a lectura comprensiva	-Ler estas obras de maneira grupal e acompañada
-Favorecer o desenvolvemento da lingua oral	-Preparar a partir delas debates ou exposicións sobre un tema determinado
-Promover a produción escrita	-Escrita de textos expositivos, informativos, argumentativos, instrutivos ou literarios a partir do modelo que propicie a obra
-Promover a creatividade	-Elaboración de maquetas, desenvolver intereses novos

Que ocorre se queremos achegar libros de non ficción en galego?

- Para as persoas a partir da franxa de 34-25 anos, **o castelán é a lingua habitual**, cunha porcentaxe do 51,4%, que se vai elevando segundo se baixa a idade
- Hai unha aposta real das editoras por facer libros de non ficción verdadeiramente interesantes dende todos os ángulos?
- Algunhas tentativas: a colección "Lanterna de cores" de Galaxia, as apostas da editorial Baía, a colección Seica de Xerais. Todas as propostas son válidas dende unha perspectiva crítica?
- Algúns nomes propios: Luisa Martínez Lorenzo e María Canosa
- Máis inconvenientes para levalos á aula que acertos.

Algunhas xoias do fondo galego

Posibilidades didácticas

Usariamos este libro de non ficción na nosa aula?

Para que o usariamos?

Como o usariamos?

Proporiamos algunha actividade de tipo transversal con el?

Que problemáticas observamos (se é que observamos algunha) para levalo á aula?

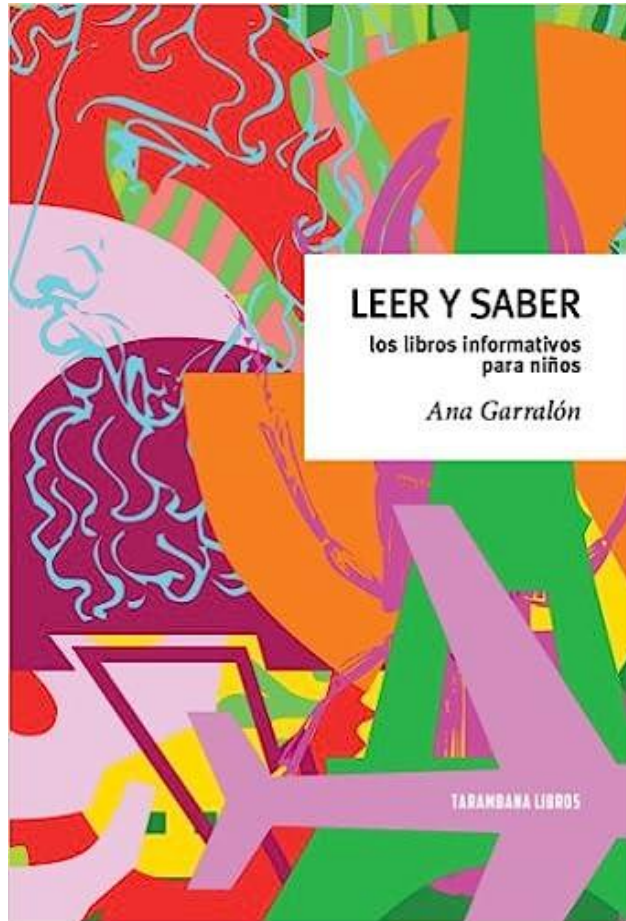

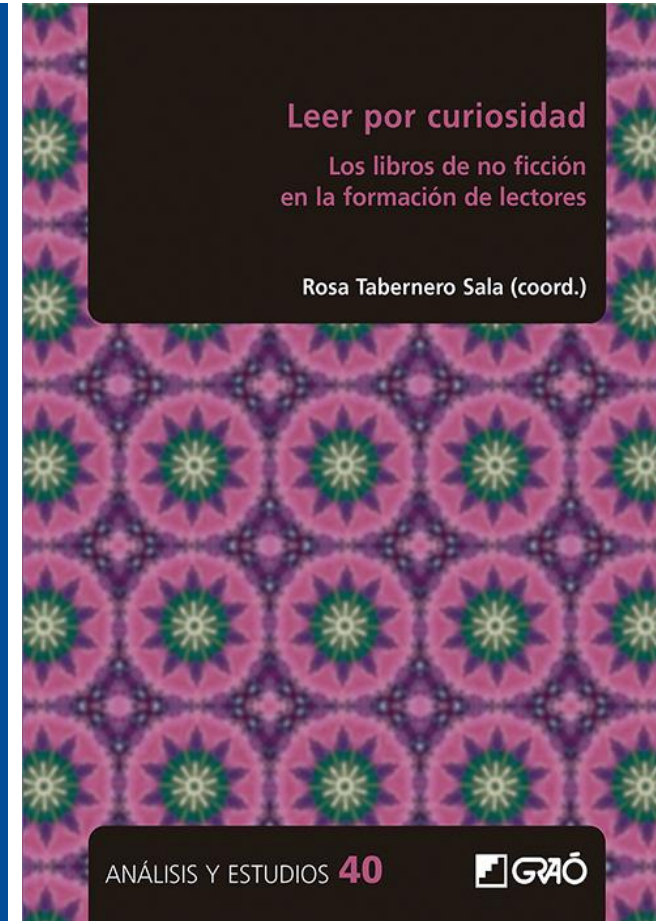
Bonus track: e ti, se foses un libro de non ficción, cal serías?

- Por que serías ese libro?
- Que che suscitou a súa lectura?
- Que aprendizaxes tiveches con el?
- Que emocións che provoca?
- Pensas que coa non ficción establecemos o mesmo tipo de relación que coa ficción?

Para saber más

EL TÉRMINO «NO-FICCIÓN» SEÑALA LA APERTURA DE LOS RASGOS DISTINTIVOS DEL TRADICIONAL LIBRO INFORMATIVO Y ES SÍNTOMA DE UNA MUTACIÓN DE ESTILO. CABE PREGUNTARSE ACERCA DE ESTOS CAMBIOS Y DE LAS CUESTIONES QUE INDICAN SU RELACIÓN CON LA CRISIS DEL PENSAMIENTO INTRODUCIDA EN EL SIGLO XX, **ALFABETO DEL LIBRO DE CONOCIMIENTOS** Y CON **PARADIGMAS DE UNA NUEVA ERA** LOS PARADIGMAS ASOCIADOS AL DESARROLLO DE LAS SOCIEDADES DEL CONOCIMIENTO. SI ASÍ FUERA, TENDRÍAMOS EN ESTOS LIBROS UNA HERRAMIENTA PARA ENFRENTAR LOS DESAFÍOS SOCIALES, INTELECTUALES Y EDUCATIVOS QUE EL SER HUMANO DE NUESTRO TIEMPO TIENE ANTE LA CRISIS DE LA CIVILIZACIÓN OCCIDENTAL. ANA G. LARTITEGUI

Bibliografía específica

- Casany, D. (2003). Aproximaciones a la lectura crítica: teoría, ejemplos y reflexiones. *Tarbiya* (32), 113-132.
- Pena, M. e Blanco, B. (2022). "Como seleccionamos os libros informativos para traballar as ciencias en Educación Infantil?" Comunicación presentada no I Congreso Internacional de Educación Artística e Literaria. Santiago de Compostela, 16, 17 e 18 de novembro de 2022.
- Romero, M.F; Trigo, E.; Heredia, H.; e Romero, C. (2022). Claves para caracterizar un libro de no ficción. En R. Tabernero (coord.), *Leer por curiosidad. Los libros de no ficción en la formación de lectores*. Graó.
- Trigo-Ibáñez, E.; Sánchez-Arjona, E.; e Sáiz-Pantoja, R. (2023). Libros ilustrados de no ficción, alternativa al libro de texto: ¿deseo o realidad?. *Revista Colombiana de Educación* 89, 409-434.

**MOITAS GRAZAS POLA
VOSA ATENCIÓN**

